

TALABALRIDA KOPERATIV YONDASHUV VOSITASIDA PEDAGOGIK KASBIY TAYYORGARLIGINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

ADPI p.f.f.d (PhD) katta o'qituvchisi

Qurbonova Feruza Maxamatjon qizi

Annotatsiya: Ushbu maqola talabalarda kasbiy jarayonining pedagogik asoslarini tahlil qilish, uning shakllanishiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash hamda pedagogik yondashuv asosida samarali rivojlantirish yo'llarini ko'rsatishga qaratilgan. Talabalarda kasbiy rivojlanishining ijtimoiy muhitning o'rni va ahamiyati haqida so'z yuritiladi. Talabalarida kooperativ yondashuv vositasida kasbiy rivojlanishining usullari tavsifi berilgan.

Kalit so'zlar: kasbiy rivojlanish, ijtimoiy muhit, professional kompetensiyalar, shaxsiy va kasbiy rivojlanish, psixologik muhit, oliy ta'lim.

Jaxonda XXI asrga kelib barcha sohalarida, iqtisodiy va ijtimoiy omillarda jadal rivojlanishni taqozo etadi. Shunga muvofiq ravishda jamiyatning chuqur ilmiy ahamiyatga ega manbalarga tayanishiva shu borada jamiyat hayotining barcha sohalarida yuqori malakali mutaxassislarga ijtimoiy ehtiyoj kuchayib boradi. Oliy ta'lim muassasalariga innovatsiyalarni ishlab chiqish va joriy etish zarurligini va kelajak kadrlarning raqobatbardoshligini ta'minlovchi psixologik dasturlar talabini qo'ydi. Shu o'rinda oliy ta'lim muassasalariga zamonaviy mutaxassislarni tayyorlash eng ustuvor vazifa bo'lib qolmoqda.

Zamonaviy ta'lim jarayonida talabaning nafaqat kasbiy bilim va ko'nikmalarni egallashi, balki o'zini tanlagan sohaga tegishli shaxs sifatida anglash, ya'ni kasbiy identifikatsiya jarayonidan muvaffaqiyatli o'tishi muhim ahamiyatga ega. Kasbiy identifikatsiya shaxsning o'zini ma'lum bir kasbga oid deb hisoblashi, o'zini ushbu kasb orqali anglash va shu kasbda o'z o'rnini topish ehtiyoji bilan bog'liq psixologik holatdir. Aynan talabalik davri — kasbiy yo'nalishni mustahkamlash, kasb tanlashga oid qarorlarni shakllantirish va o'zlikni rivojlantirish davri sifatida bu jarayon uchun eng muhim bosqich hisoblanadi.

Bugungi kunda kasbiy identifikatsiyaning psixologik mexanizmlarini chuqur o'rganish dolzarb masalalardan biridir. Chunki shaxsning kelgusidagi professional faoliyati, kasbiy qoniqishi, ijtimoiy moslashuvi va ruhiy barqarorligi bevosita kasbiy o'zini anglash darajasiga bog'liq. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, talabalar orasida kasbiy yo'nalishda ikkilanish, noaniqlik, motivatsiyaning pasayishi holatlari tez-tez uchraydi, bu esa kasbiy identifikatsiyaning to'laqonli shakllanmasligidan dalolat beradi.

Kasbiy rivojlanish - bu shaxsning malaka rivojlanishining asosiy xususiyatidir, talabalarda tanlangan kasbiy faoliyatning o'ziga xos xususiyati, o'z-o'zini boshqarish va rivojlanish vositasi sifatida uning shaxsini guruh bilan bilish va ahamiyatini baholash vositasi sifatida qabul qilish va uning mohiyatini baholash vositasi [1:3]. Shakllangan professional identifikatsiyaga ega bo'lgan shaxs o'zini kasb bilan aniqlaydi va o'zini professional hamjamiyat vakili deb hisoblaydi [2:5].

Kasbiy rivojlanish — bu shaxsning o'zini ma'lum bir kasb bilan bog'lash jarayoni bo'lib, u shaxsiy tajriba, motivatsiya, qadriyatlar, ijtimoiy ta'sirlar hamda psixologik yetuklik darajasiga asoslanadi. Talabalik davri — bu kasbiy identifikatsiyaning shakllanishi va mustahkamlanishi uchun eng faol bosqichlardan biri bo'lib, bu davrda aynan psixologik mexanizmlar hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Quyida talabalarda kasbiy identifikatsiyani shakllantiruvchi asosiy psixologik mexanizmlar tahlil qilinadi:

O'z-o'zini anglash (self-awareness)- Shaxsning o'z qobiliyatlari, kuchli va zaif tomonlari, qiziqishlari hamda ehtiyojlarini anglash orqali o'z kasbiy yo'nalishini aniqlashi — identifikatsiya jarayonining birinchi bosqichidir. Talaba o'zini chuqur anglay boshlaganda, tanlagan sohaga nisbatan ichki ishonch va daxldorlik hissi shakllana boshlaydi.

Ichki motivatsiya (intrinsic motivation) - Kasbiy identifikatsiya jarayoni tashqi bosim emas, balki ichki qiziqish va intilishlarga asoslangan bo'lsa, u yanada samarali kechadi. Talaba o'z faoliyatidan zavq olganida, bu kasbiy o'zlikni mustahkamlaydi va doimiy o'sish ehtiyojini rag'batlantiradi.

Shaxsiy qadriyatlar tizimi - Har bir shaxsning ichki qadriyatlari kasb tanlashda hal qiluvchi omil bo'lib xizmat qiladi. Masalan, "odamlarga yordam berish" qadriyatiga ega bo'lgan talaba tibbiyot, psixologiya yoki pedagogik sohalarga moyil bo'ladi. Qadriyatlar bilan kasb mos kelganda — identifikatsiya mustahkam bo'ladi.

Ijtimoiy ta'sirlar va rol modellari - Oila, do'stlar, ustozlar va ommaviy axborot vositalarining bevosita va bilvosita ta'siri orqali shaxs o'ziga kasbiy ideal (rol modeli) tanlaydi. Ushbu modelga intilish, unga o'xshashlik hissi kasbiy identifikatsiyani rag'batlantiradi.

Kasbiy tasavvur va kognitiv baholash - Talabaning kasbga bo'lgan tasavvuri (ya'ni, bu kasb nima, qanday faoliyatni o'z ichiga oladi, qanday malaka talab qiladi) uning identifikatsiya darajasiga ta'sir ko'rsatadi. To'g'ri va realistik tasavvurga ega bo'lgan talaba o'zini bu kasbda aniqroq tasavvur qila oladi.

Shaxsiy identitet va rol identifikatsiyasi - Eriksonning rivojlanish nazariyasiga ko'ra, yoshlar (jumladan talabalar) hayotlarining aynan shu bosqichida "kimman?" degan savolga javob izlaydilar. Agar bu savolga kasb bilan bog'liq ravishda ijobiy javob topsa — kasbiy identitet shakllanadi.

Refleksiya va tanlov tajribasi - Talabaning o'z faoliyati va tanlovlarini tahlil qila olish qobiliyati — refleksiya — kasbiy qarorlarning ongli ravishda qabul qilinishiga olib keladi. Bu esa kasbiy identifikatsiyani ongli va mustahkam holga keltiradi.

Bu psixologik mexanizmlar bir-biri bilan o'zaro bog'liq bo'lib, ular kompleks holda kasbiy identifikatsiya jarayonini boshqaradi. Psixologik jihatdan tayyorlangan va o'ziga ishonchli talaba o'z kasbiy yo'nalishini ongli tanlaydi va unda o'z o'rnini topa oladi.

Xulosa qilib aytganda, bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy faoliyatga samarali tayyorgarlikni amalga oshirish, talabalarni koperatsion (hamkorlik) yondashuv orqali kasbiy bilim va ko'nikmalarni muvaffaqiyatli o'zlashtirishdagi asosiy omil kasbiy sifatlarni rivojlantirish masalasi tadqiqot doirasidagi muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Odatda bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy faoliyatga moslashtirishda ularning ob'ektiv

imkoniyatlaridan kelib chiqib yondashish, tanlangan kasb va faoliyat talablariga shaxs imkoniyatlarining identifikatsiyalashuvi maqsadga muvofiq sanaladi. Shu boisdan ham, bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy moslashtirishda masalaning mazkur jihatlarini nazariy asoslash va bo‘lajak mutaxassislarning kasbiy imkoniyatlarini rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratilsa maqsadga muvofiq bo‘lar edi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Лидия Бернгардовна Шнейдер. [Профессиональная идентичность: Структура, генезис и условия становления](#). — 2001. [Архивировано](#) 27 декабря 2018 года.
- 2.[Профессиональная идентичность, её структура и компоненты](#). cyberleninka.ru. Дата обращения: 14 ноября 2018.
- 3.Povarenkov, P. Psixologik xususiyatlar professional identifikatsiya. Identifikatsiya inqirozi va fuqarolik jamiyatini hakllantirish muammolari / P. Povarenkov // Ilmiy ishlar to‘plami. – Yaroslavl: YaGPU, 2003. – S. 154–163.
- 4.Zeer, ha. F. (2003)Psixologiya kasbi:ucheb. posobie dlya studentov vuzov. 2-nashr. Moskva: Akademik loyiha; Ekaterinburg: Biznes kitob. 336 b.
- 5.Perinskaya, N.A. (2008) Professional ijtimoiy sotsializatsiya. In:Sotsiologiya yoshlar. EnciklopediX cheskij slovar'/ed. tomonidan Yu. A. Zubok va VI Chuprov. Moskva, Akademiya. 606 b. S. 447.